

Пономарьова Г. Я., асистент кафедри теорії та методики музичної освіти
Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, Україна

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

У статті розглянуто вивчення і розвиток вокальних можливостей студентів на заняттях з постановки голосу. Визначаються завдання щодо оволодіння вокально-технічними навичками, теоретичним знанням з вокалу, навчально-художнім репертуаром, де одним із основних завдань музичного виховання є розвиток музичних здібностей майбутніх вчителів музики.

Ключові слова: *індивідуальні особливості, вокально-технічні навички, музичні здібності, музично-вокальний слух.*

Основною формою організації занять у вокальному класі є індивідуальний урок (заняття).

Широкі можливості спільної вокально-виховної роботи викладача і студента створюють сприятливі передумови для здійснення вокально-технічного розвитку в єдності з художнім, найбільш повного врахування індивідуальних особливостей розвитку кожного студента.

Такі заняття звичайно включають перевірку виконання завдання для самостійної роботи, коротку бесіду з питань теорії та методики співу, виконання комплексу цілеспрямованих вокально-технічних вправ залежно від конкретної мети уроку та ступеня готовності студента. Виконання вокалізу з педагогічним аналізом, виспівування або виконання навчально-художніх творів.

Розпочинаючи вокальну роботу зі студентом, викладач має всебічно вивчити його можливості, скласти прогностичну характеристику розвитку вокальних, психофізіологічних даних, а також скласти загальний план вокального розвитку студента.

Тут визначаються завдання щодо оволодіння вокально-технічними навичками, теоретичними знаннями з вокалу, навчально-художнім репертуаром, який має включати всі форми і жанри вокальної музики.

Одним із основних завдань музичного виховання є розвиток музичних здібностей майбутніх вчителів музики.

Музичними здібностями називають такі індивідуально-психологічні особливості, що забезпечують найбільш сприятливі умови для здійснення музичної діяльності [3, 11].

Професор Б. М. Теплов визначає три основні музичні здібності:

1) здатність до слухового уявлення, тобто довільне користування слухового уявлення, що відображають звуковисотний рух. Це слуховий компонент музичного слуху;

2) ладове почуття, тобто здатність емоційно розрізняти ладові функції звуків мелодії. Цю якість можна назвати емоційним компонентом музичного слуху;

3) музично-ритмічне почуття, тобто почуття емоційної виразності музичного ритму і його точного відтворення.

Музичні здібності не є природженими. Спадкові та індивідуальні властивості — це тільки умова формування психологічних функцій і здібностей [3, 11].

У кожної людини є свої анатомо-фізіологічні відмінності або, як кажуть, задатки, наприклад, особливості зорового апарату, слухового і т.д. Ці задатки є «сировиною», з якої потім розвиваються ті чи інші здібності. Вони формуються і розвиваються в процесі різних видів музичної діяльності — співів, ритмічних рухів та слухання музики, гри на музичних інструментах.

Кожний з цих видів розвиває всі музичні здібності, проте для розвитку звуковисотного слуху найбільше значення мають співи та гра на інструментах; музично-ритмічне почуття найбільшою мірою формується в процесі ритмічних рухів, а найсприятливіші умови для розвитку ладового почуття створюються в процесі слухання музики і співів. Вважають, ніби існує лише музичний слух. Проте вокально-педагогічна практика знає, крім музичного слуху, ще й вокальний.

Вокальний слух, на відміну від музичного, що контролює відносну висоту, тривалість і силу звука, контролює його якість, відповідність звучання трактованому образу.

Вокальний слух є аналізатором всіх звукових факторів голосу співака. Кожна людина більшою чи меншою мірою має музичний слух. А вокального слуху, готового від природи, не має майже ніхто. Вокальний слух, який полягає в умінні відрізнити правильну співацьку позицію звука від неправильної, високоякісний художній звук від низькоякісного, треба спеціально виховувати, розвивати.

Слух — це здатність сприймати звукові коливання; що також певне відчуття, зв'язане з нашою свідомістю.

Музичний слух — це здатність людини сприймати звукові коливання, безпомилково відрізнити правильні інтонації та інтервали від неправильних.

Вокальний слух — це здатність людини чути, сприймати й аналізувати якість голосу, його темброве забарвлення, насиченість і відповідність характеру звука трактованому образу, творові.

Музично-вокальний слух — це високорозвинена музично-вокальна культура людського слуху, завдяки якій наше вухо може комплексно

сприймати, розрізняти й аналізувати співацький слух як з суто технічного, так і з художнього боку.

Музично-вокальний слух є аналізатором усіх звуко-слухових відчуттів і факторів художнього звучання голосу співака. Музичний і вокальний слух можна вдосконалити до абсолютного слуху. Тому слід розрізняти відносний і абсолютний музичний, вокальний та музично-вокальний слух.

Абсолютний слух — це здатність людини впізнавати або відтворювати висоту окремого звука, а також чути і розрізняти співацьких звук як з музичного, технічного, так і з художнього боку.

В системі підготовки учителя співів і музики загальноосвітньої школи та музичних керівників дитячих садків однією з профілюючих дисциплін є постановка голосу. Цей курс має на меті розвинути вокальні здібності студентів, прищепити основні вокально-технічні і виконавські навички, навчити самостійно працювати над вокальною технікою та художнім виконанням творів, співати під власний акомпанемент та без супроводу і чергувати спів з розмовною мовою, а також дати теоретичні та практичні знання в галузі методики виконання співучого голосу.

Досить часто зустрічаються такі випадки, коли студенти, володіючи відмінним музичним слухом, не можуть правильно відтворити голосом певний звук, погано інтонують. Це є результатом нерозвиненості активного музичного слуху і відсутності координації між слуховою сферою і методикою голосового апарату.

Формування основних музичних здібностей відбувається в ранній період дитинства. Дослідники довели, що музичні здібності можуть виявитися раніше будь-яких інших, тому дуже важливо не прогавити цей час.

Систематичні музичні заняття забезпечують значний рівень музичного розвитку дітей. Музично обдаровані діти швидко випереджають менш обдарованих у розвитку тих чи інших музичних здібностей. Проте в успішному оволодінні музикою працюючість відіграє не меншу роль, ніж здібності. Розвиток творчих здібностей відбувається завдяки праці, при умові систематичного навчання.

П. І. Чайковський говорив: «Натхнення народжується тільки в праці і під час праці».

Досить часто зусилля педагогів спрямовані переважно на розвиток окремих музичних здібностей — звуковисотного слуху, почуття ритму. Однак не можна забувати і про те, що не якість слуху визначає глибину розуміння музики. У всіх дітей, майбутніх вчителів необхідно розвивати музикальність, незалежно від природжених даних. Без цього неможливо долучити дитину, студента до світу прекрасного, неможливий гармонічний розвиток особистості.

Професор О. Гольденвейзер писав: «У якійсь мірі музикальністю володіє кожний глухий від народження. Абсолютно немuzикальних людей, якщо вони є, дуже мало. Вони зустрічаються, напевно, не частіше, ніж геніально обдаровані. Досвід показав, що музикальність, навіть зовсім незначна, легко піддається розвиткові, якщо займатися планомірно і цілеспрямовано. Робити це необхідно тому, що здатність сприймати музику, переживати її і навіть створювати — є загальнолюдська особливість».

Провідне місце в музичному вихованні вчителя співу посідають уроки з вокалу. Навчання співів — один із найсильніших засобів естетичного впливу на людину. Спів є природною потребою людини і необхідний для вираження почуттів [4, 137].

У процесі співу розвиваються слухові уявлення, без яких неможливе правильне відтворення мелодії голосом, мелодичний слух, ладове почуття, відчуття ритму, музична пам'ять і більш загальна здібність — емоційний відгук на музику. Вдосконалюється мова, виправляються дефекти вимови, співи є найкращою формою дихальної гімнастики.

Принцип вокально-художньої, сценічної мови є основним у науці співу і особливо при постановці співацького голосу.

Спів — це продовжена мова. Мова співака має бути виразна, чітка, природна і правильна. Кожен співак мусить контролювати її і говорити вокально правильно. Від правильності вимови образно-дійового емоційного слова залежить барвистість та інтонаційна виразність співацького звука.

Від того, як володіє майбутній педагог співацьким звуком, мовою, залежить його майстерність, уміння донести до учня ідейний зміст і внутрішній світ музичного твору. Якщо педагог-співак так само легко, природно і просто співає, як говорить, то він оволодів вокальною майстерністю.

«В музиці, особливо у вокальній, — зазначав М. І. Глінка, — виразності безмежні. Одне й те саме слово можна вимовити на тисячі ладів, не змінюючи навіть інтонації, ноти в голосі, а змінюючи тільки акцент, надаючи то посмішки, то серйозного виразу. Вчителі співу звичайно не звертають на це ніякої уваги, але справжні співаки, досить нечасті, завжди знають ці ресурси».

М. І. Глінка вимагав від своїх учнів не співати слово, а вимовляти його, протягуючи при цьому склад. Він вважав, що співацький звук — це продовжений звук мови, а спів — продовжена мова.

Основними методичними прийомами розвитку співочих навичок є виразне виконання вокального твору музичним керівником, конкретний показ співочих умінь та слово педагога. Емоційне виконання за-

вжди знайде відповідний відгук у студентів, викличе різні почуття: радість, смуток, жаль, захоплення і т.д. Тільки виразний спів розкриває художні образи твору, характер мелодії, особливості її побудови. Від якості виконання залежить не тільки яскравість сприймання, а й якість відтворення пісні дітьми.

Показ співочих умінь — один із основних наочних прийомів навчання вокалу та співу.

К. Д. Ушинський, який надав великого значення наочності навчання, писав: «... це таке навчання, що будується не на абстрактних уявленнях і словах, а на конкретних образах, які безпосередньо сприймаються дитиною».

Художні образи пісні самі по собі викликають яскраві переживання. Пояснення педагога не повинно применшити враження від музичного твору, а поглибити і закріпити його.

Підкреслюється, що завданням науки співу має бути не лише розвиток голосу як фізичного матеріалу, що впливає на слух своєю силою і красою, викликаючи певні емоційні вираження, а й розвиток його гнучкості та рухливості як засобу для виразної вимови слова.

Спів без слів— мертвий, слово — це кристалізований прояв думок і почуттів. Спів і вокальна техніка не є самоціллю, а лише засобом для розкриття ідейно-художнього змісту виконуваного твору і треба домогтися, щоб не голос керував співаком, а співак — голосом.

Вимова слів має бути завжди чіткою, динамічною, а головне — осмисленою, близькою (у високій позиції) і темброво високоякісною. Глибоке або відкрите звучання неможливо пов'язати з правильною, близькою слово вимовою, бо при цьому неминуче виникає розрив між звуком і словом, які являють собою діалектичну єдність.

Особливої уваги заслуговує рівень розвитку вокального слуху студентів. Уміння не тільки чути звучання голосу, а й аналітично уявляти собі роботу голосового апарату в процесі співу, розрізняти особливості цієї роботи і контролювати її — це і є вокальний слух, яким повинен володіти кожний співак.

Вокальний слух учителя співу повинен досягти більш високого рівня розвитку, ніж у співака-соліста, оскільки він є важливим знаряддям виховання правильних навичок звукоутворення у дітей.

Музично-вокальний слух, як і весь голосовий апарат співака, бере найактивнішу участь в утворенні вокально-художнього звука. Слухаючи й аналізуючи звучання власного голосу, студент, як і його педагог, завжди буде прагнути до кращого художнього звучання, а звідси — й до правильності установки голосового апарату, повноти використання його акустичних і психофізіологічних можливостей.

Тільки маючи високорозвинений музично-вокальний слух, можна навчитися правильно співати.

«Для того, щоб співати, потрібен розум, палке серце, залізна воля і потім голос» (О. Мішуга).

ДЖЕРЕЛА

1. Дмитриев Л. Основы вокальной методики / Л. Дмитриев. — М. : Музыка, 2000. — 676 с.
2. Микиша М. Практичні основи вокального мистецтва / М. Микиша. — К. : Муз. Україна, 1971. — 90 с.
3. Шоломович С. Методика музичного виховання в дитячому садку / С. Шоломович. — К., 1979. — 11 с.
4. Юцевич Ю. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу / Ю. Юцевич. — К. : Муз. Україна, 1998. — 137 с.

В статье рассматривается изучение и развитие вокальных возможностей студентов на занятиях по постановке голоса. Определяются задания относительно овладения вокально-техническими навыками, теоретическим знанием из вокала, учебно-художественным репертуаром, где одним из основных заданий музыкального воспитания есть развитие музыкальных способностей будущих учителей музыки.

Ключевые слова: *индивидуальные особенности, вокально-технические навыки, музыкальные способности, музыкально-вокальный слух.*

In the article a study and development of vocal possibilities of students is examined on employments on the voice training. Tasks are determined in relation to a capture vocally by technical skills, theoretical knowledge from a vocal, educational-artistic repertoire, where one of basic tasks of musical education is development of musical capabilities of future music masters.

Key words: *individual features, vocally technical skills, musical capabilities, musically vocal ear.*